

VOCATIA EXILIARĂ

interviu cu

Angela Furtună

Luiza Palanciuc

TEXT

équivalences

arguments

3.2004

EDITION: ADRIAN REZUȘ (ed.)

© 2004 ARGUMENTS [L^AT_EX 2_ε-EDITION]

© 2004 LUIZA PALANCIUC (Paris, France) [TEXT]

© 2004 ANGELA FURTUNĂ (Suceava, Romania) [TEXT]

© 2004 DOMENICK NACCARATO [GRAPHICS *Four Sections of a Wall*]

© 2003 SALVADOR DALÍ ESTATE [LOGO Salvador Dalí: *Centaure*]

© 2004 ÉQUIVALENCES [PDFL^AT_EX – HYPERSCREEN]

This electronic edition is a *non-profit* publication

produced by PDF_TE_X 14.H &

created by L^AT_EX 2_ε with HYPERREF & HYPERSCREEN

PDF_TE_X14.H © 2001 HÀN THẾ THÀNH

L^AT_EX 2_ε © 1993–2001 THE L^AT_EX3 PROJECT TEAM *et al.*

HYPERREF © 1995–2001 SEBASTIAN RAHTZ

HYPERSCREEN © 2001–2002 ADRIAN REZUȘ [based on PDFSCREEN]

PDFSCREEN © 1999–2001 C. V. RADHAKRISHNAN

TYPESET BY ROMANIAN_TE_X © 1994–2001 ADRIAN REZUȘ

PRINTED IN THE NETHERLANDS – DECEMBER 26, 2004

Luiza Palanciuc

VOCATIA EXILIARĂ

Angela Furtună în dialog cu Luiza Palanciuc

Paris / Suceava
2004

Vocația exiliară

Angela Furtună în dialog cu Luiza Palanciuc⁰

[Angela Furtună] ▷ *În România, o lovitură de stat de tristă amintire nu a făcut decât să schimbe niște aparențe minore, dar nu și lumea. Așa se face că, după cum observa recent și Barbu Cioculescu, mediile românești sînt foarte întîrziate în integrarea „într-o lume a concurenței și relaționismului de altă factură decât cel anterior”. Tinerii conștienți de potențialul lor au fost obligați, în consecință, la opțiuni radicale. Să fie acesta motivul principal pentru care tînăra și lucida Luiza Palanciuc a ales Parisul, pentru a-și construi o viață și o carieră exemplare și promițătoare?*

„Tinerii conștienți de potențialul lor“, cum spuneți, nu ar fi putut nicicum pleca la studii în străinătate, dragă Angela Furtună, dacă ceea ce s-a întîmplat în 1989 nu ar fi făcut decât „să schimbe niște aparențe minore“. Ceva mult mai grav s-a produs atunci, fisura este cu mult mai adîncă, decât am fi tentați (din oboseală, dezgust, plictis) să credem; dacă în orbecăiala din anii aceia nu ne dădeam bine seama, un lucru, cel puțin, a devenit astăzi limpede: hoarda roșie își dă sufletul; mai scîncește, neputincioasă, isterică, frustrată, din cînd în cînd, însă nimic din ce a însemnat oroare și nenorocire pentru intelectualul sub regimul comunist nu mai distruge astăzi viețile și conștiințele. Nenorocirile sînt de altă natură, vin din imbecilitatea tiranică a sistemului acestuia negustoresc, care face din noi ființe fără rădăcini, lipsite de referenți simbolici,

⁰Text published partially in *Hyperion* (Botoșani, Romania), nr. 3 (157), 2004, as an interview by Angela Furtună (Suceava, Romania). – Luiza Palanciuc (b. 1972, in Focșani, Romania), ENS, Paris, *Centre d'Histoire de l'Europe du Vingtième Siècle* (Fondation Nationale des Sciences Politiques), Paris, etc. Cf. also **Luiza Palanciuc: *Un ciel de trop***.

supuse unor reguli formatate, cu urechea ciulită înspre bîguieli pe care, adesea, le luăm drept gîndire.

Există o conjuncție internă între ființă și spațiul vital al acesteia, o asociere ontologică între un *aici*, rezervat spunerii, și un *acolo*, destinat lui *a fi* sau *a face*. Cînd ea nu funcționează decît ca disjuncție, cînd ești sau te simți expropriat de propria-ți limbă, cum mi s-a întîmplat mie, nu poți decît să cauți un alt loc al libertății, care devine, instantaneu, un spațiu al disidenței absolute, unde poți emite iarăși un *cuvînt*, în sensul inaugural al termenului. Formele de destituire pe care le-a trăit limba română și pe care mulți intelectuali le-au interiorizat, din păcate, au efecte (sistemice, aș spune) cu mult mai devastatoare decît ne-am imagina. Priviți în jur și veți găsi la tot pasul ființe desperecheate de limba lor. Ori, păstrezi o șansă de a nu te pierde în tine sau pe un teren viran numai agățîndu-te energic de cărți și cuvinte, cuvintele acelea nerostite de istorie, pe care însă aceasta nu încetează totuși să le îngroape din ce în ce mai adînc, cînd nu arde în piețile publice cărțile și pe cei ce le-au scris.

▷ *În istoria dumneavoastră personală, dragă Luiza Palanciuc, a existat mai întîi o etapă românească. Sînteți născută la Focșani, în 1972 și ați studiat și în România. Aveți amintiri și motive de nostalgie față de origini și școli, profesori și prieteni, locuri și evenimente care v-au marcat?*

Desigur. Nimic mai natural decît această revenire, căreia i-aș spune *revenință*, a altcuiva, a unor oameni sau locuri, în propria-ți carne, uneori chiar mai mult decît în spirit. Fiecare suferă ori se bucură de un *altul* în sine; și ceea ce revine ne (re)vine de departe, dacă nu din *altă* parte, însă dintr-o *depărtare* care parcă se află deja în sine; sînt figuri, dar și umbre ascunse, treceri, care îți dau impresia de a fi, cumva, locuit, de a fi *locul* însuși al unei întîlniri ori însăilări cu altceva, cu altcineva. Duc după mine,

ca oricine, o asemenea agora mnesică a vocilor pe care le-am auzit și care îmi sună încă în ureche, îmi sparg, chiar, uneori, timpanele.

▷ *Cum a fost plecarea, desprinderea de limba și cultura română? A fost un șoc sau o progresivă desensibilizare? Am regăsit, însă, ad-urmecîndu-vă preocupările culturale actuale, un interes încă viu față de dileme și crispări românești...*

Limba este cea care-ți poate da și țărmul, și marea; și trebuie să fi simțit groaza aceasta de a te îneca, a te scufunda, pentru ca să ai forța să tai scurt și precis firul istoriei tale personale și să-l înozi de alte fire, precum sînt înnodate cearșafurile, unul după altul, la fereastra pe unde fugi. Limba este cea care dă la o parte și borne kilometrice, și granițe, prin ea poți trăi „în deplasare“, căci ea te ritmează, te scandează, te luminează ori încălzește, cînd mergi de unul singur și în alte culturi, fără cîrje, fără maestru cu vreo lumînare aprinsă, cînd mergi așadar cu pas sigur pe bîrna subțire dintre limba maternă și o altă limbă, între texte, de la o voce la alta, fiecare unică, în singurătatea ei nelimitată și care îți este dintru început familiară. Aceasta înseamnă și că nu-i citești, pur și simplu, pe Woolf, Michaux, Celan, pe Blaga ori Borges, ci că-i respiri, că revii neîncetat în cadența lor. Nu pot spune deci că am plecat din cultura română; în nici un caz, nu este vorba de o înstrăinare abstractă și fantomatică. Am ieșit doar din spectacolul acesta cacofonic al lumii românești, încărcat de execuții sumare și hăhăieli colective, de înjunghieri fără conținut discernabil, care îmi devenise la un moment dat, după terminarea facultății, insuportabil. Cred că putem să ne aplecăm cu inteligență asupra nevrozelor lumii de azi numai evitînd tonalitățile certărețe ori mormăielile nemulțumite; păstrînd o distanță sanitară, fără surle și trîmbițe răzbunătoare, fără reflexe exterminatorii, oricum, fără acea grandilocvență teatrală care ascunde, de fapt, conivențe sociologice determinate: ne luăm toate precauțiile, ca buni universitari ce

sîntem, cînd, de fapt, ne scîldăm în aceleași ape.

▷ *Ați intrat în noile limbi și în noile culturi pe o cale a excelenței. V-ați specializat în domenii multiple: întîi, în filosofie analitică, teorii ale gândirii, obiectivism semantic și intenționalitate; mai apoi, în teorii și critici literare, științe ale textului și ale limbajului; au urmat specializările în lingvistică teoretică și istoria ideilor lingvistice (domeniile francez și german); mai apoi, în istoria ideilor lingvistice pentru Sud-Estul Europei (1821–1964); nu în ultimul rînd, v-ați specializat și în istoria reprezentărilor și istoria ideilor, iar, pentru ca cercul să se închidă perfect, în filosofie politică, ideologii, imagologii (Europa de Est). Sînteți deja unul dintre cei mai cunoscuți și respectați tineri intelectuali și scriitori de origine română din Occident.*

Ceea ce este important aici și trebuie înțeles, independent, de altfel, de persoana ori de parcursul meu, este **necesitatea** conjuncției, nu conjuncția ca atare, mai cu seamă între lingvistica teoretică, filosofie și teoriile ideologiilor. Elementul de legătură este, desigur, discursul; ajugem iarăși la importanța cuvîntului și a materiei semnificante, fără de care nu poate fi înțeles corect acel *modus operandi* al ideologicului. Multă vreme, hiperspecializarea, o anumită frilozitate a lumii universitare în fața multiplei specializări, au făcut dificile legăturile acestea. În România, ele erau chiar sancționate. Ori numai apropierea *activă* de texte este cu adevărat rodnică, nu una de contabil care le repertoriază sec și fără nuanțe. Să faci deci, precum teoreticienii acelei *Rezeptionästhetik*, nu doar istoria producției, ci și a receptării unui lucru, să integrezi, în cele din urmă, obiectului studiului propria-ți receptare estezică (de la *aisthêsis*) și cognitivă. Despre aceasta este vorba. O practică trans-subiectivă, așadar. Faptul că forma discursivă a unui Galilei nu este aceea a unui Newton, și că ambele diferă de cea a unui Einstein, ori că întîlnim, la fiecare, un conținut teoretic care lasă puțin

loc unei esențe comune, pentru a nu manifesta decît un vag „aer de familie”, cum ar spune Wittgenstein, nu ne împiedică cîtuși de puțin a le înscrie într-o aceeași istorie, fiind însă atenți la mutațiile de sensibilitate științifică, adică la modul de percepție a conținuturilor și a formelor discursului științei, la felurile în care universul acestui discurs poate fi obiectul unei experiențe de conștiință, al unei perplexități ori ideologizări care-și au, desigur, propria lor istoricitate.

▷ „Și apoi cu ce drept să condamni ghilotina, cînd ai privit cu simpatie rugul?”, se mira, cîndva, Emil Cioran. Întrebarea aceasta mă urmărește de foarte multă vreme, iar preocupările domniei voastre legate de totalitarism mă invită la resuscitarea miezului ei, așa cum poate fi el re-pus în ecuație de necunoscutele timpului nostru: există extremisme privilegiate (între cel de stînga și cel de dreapta)? Globalizarea are șanse să neutralizeze dorința de putere absolută? Dăinuitorii succesori ai comunismului răsturnat, acum înzestrîndu-se din mers cu armele taberei de dreapta (antisemitismul, xenofobia, cultul exagerat al tradiției), nu cumva vor transforma din nou ideologia într-o mașinărie de război?

Ar trebui, bineînțeles, să ne neliniștim ceva mai mult (și mai eficace) în fața reactivității timpurilor noastre, felului acestuia febril de a exista, de a înghiți, devastator, toate rezervele, nuanțele, punerile în perspectivă. Mai ales acum, după ce am văzut că omul modern a învățat cum poate fi industrializată ura. Și cea de clasă, și cea de rasă. Totala inapetență culturală a broaștelor cu telefon portabil, care reglează frenetic mersul lumii, pe piețele financiare, nu prevestește nimic glorios. Ceva îmi spune chiar că n-am experimentat pînă azi răul cel mai rău, că multe nenorociri stau încă să vină peste noi. Nu simțiți instalarea acestei politico-democrații orwelliene, guvernate de grafice și cursuri de schimb, o barbarie lipsită de limbaj, care, mai devreme sau mai

târziu, va sfîrși prin a ruina gîndirea însăși și orice simț critic? **Aici** este necesar să lucrăm, fără răgaz ori tergiversare, fără alte gloze intempestive. O necruțătoare repudiare a gîndirii (și a culturii, implicit) pare a fi pe cale de a se împlini: cîteva zeci de cuvinte drept vocabular, două-trei ipoteze drept inteligență, o fragilitate a conținutului zgomotos revendicată: ne obișnuim din ce în ce mai bine cu mizeria aceasta a discursului înconjurător – mediatic, politic, universitar –, sfîrșim chiar prin a nu mai acorda atenție vidului democratic pe care îl anunță. O miopie recidivistă – inutil de precizat. **Aici** ar trebui să fim vigilenți, pentru a evita o nouă tiranie, după profeția lui Swift, cea a lucrurilor, a contabililor și a vînzătorilor.

▷ *Ați prezentat studiul „Violență și totalitarism: de la monolitul represiei la monolitul supunerii” în cadrul seminarului internațional „Violență și practici ale violenței contemporane. Construcția socială și imaginară a violenței în perioade de război (secolele al XIX-lea și al XX-lea)”, organizat de École des Hautes Études en Sciences Sociales la Paris, în noiembrie 2002. În România, puțini sînt încă cercetătorii (eu admir cercetările Ruxandrei Cesereanu) care aprofundează cu seriozitate tema – cu referire mai ales la mediile intelectuale și scriitoricești –, deși consecințele totalitarismului sînt acasă, aici. De remarcat lucrarea recentă a sociologului Dan Lungu, „Construcția identității într-o societate totalitară – O cercetare sociologică asupra scriitorilor”, apărută la Editura Junimea în 1993. Vă întîlniți în idee și metodă cu abordările românești asupra totalitarismului? Aveți reproșuri de adus, la modul amiabil, constructiv?*

S-ar putea scrie îndelung despre traumele și sechelele pe care le mai duce încă în spate istoriografia românească. Nu vreau să pomenesc însă despre acele deturnări care au ruinat raporturile pe care memoria noastră le întreține cu trecutul comunist. Vreau să mă gîndesc doar la ceea ce o salvează, la oamenii care nu au graba

proclamării, intenții oblice și nici se complac în funeste ceremonii carnasiere, care infectează informația și îi decredibilizează. Sînt oameni onești, care au înțeles perfect cum trebuie scris despre istoria acelor ani fără să cazi în capcanele ideologiei de semn contrar. Sînt Lucian Boia, Adrian Cioroianu, Ana Selejan, pe care este inutil să-i mai prezentăm aici, Sanda Cordoș, despre a cărei excelentă lucrare, *Literatura între revoluție și reacțiune. Problema crizei în literatura română și rusă a secolului XX* (apărută în 1999, la Biblioteca Apostrof), s-au scris deja studii importante. Acestea sînt primele nume care îmi vin, spontan, în minte. Mai sînt, desigur, și altele, tot la fel de importante. Nu înșiruirea lor contează, ci faptul că există, pur și simplu, deci că istoriografia românească rezistă inteligent la abisul specific al propagandelor, se eliberează treptat de acel *staccato* îndobitocitor care era, sub Ceaușescu, temporalitatea ei proprie.

▷ Cu studiul „Ana Pauker – de l'appareil au pouvoir“ ați participat la colocviul „Ouverture, orthodoxies, personnalités“, plasat sub egida prestigioasei Académie des Sciences Morales et Politiques și cu participarea Centrului Roland Mousnier al Universității Paris IV – Sorbonne și a Asociației „Annie Kriegel“, desfășurat la Paris, în octombrie 2003. Subiectul amintește poate și de faptul că, atîta vreme cît călăii de ieri nu vor fi cu adevărat evidențiați public și trași la răspundere, așa cum susținea și Gheorghe Grigurcu, „nu doar răzleț, aleatoriu, propagandistic, ci prin punerea autentică sub acuzare a sistemului pe care l-au slujit“, nu vom avea liniște, așa cum „de bună seamă nu au nici cei morți de mîna lor“. Atunci cînd abordați teme ca cea despre care vorbim acum, aveți în vedere și șansa unui proces global al comunismului (abordat de la rădăcinile complicității inițiale, occidental-sovietice), sau numai fragmente disperate de istorii est-europene ?

Cu mâinile înlănțuite de gardul unor temeri seculare, când viața din ele își pierde răbdarea, și te apuci să lovești în primul venit, să tai și să spînzuri: aceasta ar fi imaginea care îmi apare când mă gîndesc la Ana Pauker. Un trop, desigur, în care nu trebuie citit mai mult decît enunță singur. Ce determinism inconștient face din această fiică de rabin purtătoarea unui rău profund, a unei fascinații mortifere? Pentru un istoric, cazul Anei Pauker este extrem de interesant; și prin supralicitarea unei violențe exterminatorii, dar și prin faptul că această violență i s-a întors, în cele din urmă, împotrivă. Nu știu ce șanse are un *proces global al comunismului* astăzi, când esențialul se refugiază mai cu seamă în lucruri mărunte, când punerea la distanță critică a ajuns să însemne, de fapt, domesticirea unei barbarii. Nu de o gestiune sacadată a clipei, a emotivului, a imediatului aveam nevoie în 1990, ci tocmai de o distanță reflexivă față de această monstruozitate care este comunismul, nu de un rechizitoriu dezordonat, de acea patetică promiscuitate, care, sistematizată, a antrenat efectele nefaste pe care le suportăm azi, ci de o rațiune minimală. N-am avut-o. Iar pasivitatea capitulardă de care dă dovadă lumea din estul european vine tocmai dintr-un conformism ingenuu, dintr-un unanimism rudimentar care se adresează părții emotive a înțelegerii noastre, creierului reptilian, așa spune. Vom găsi mereu la îndemînă cuvinte în „-ism“, cuvinte în numele cărora să condamnăm, să stigmatizăm, să punem la zid; cuvinte care vor fi fiind feluri de a acționa, nu de a cunoaște. Cum să crezi că ar putea ele deveni instrumente cognitive cînd unul din „-ismele” cele mai devastatoare pe care le-a cunoscut omenirea a rămas suspendat? Căci ce înseamnă absența unui proces al comunismului decît forma cea mai perversă a minciunii – *prin omitere...*?

▷ *Deși acuzată că ar trata literatura printr-o prismă peiorativă, întrebarea lui Adorno „mai are vreun sens să se scrie poezie după Auschwitz?” nu încetează să ne*

apropie, mereu cu uimire, de esența artei și a exilului salvator (chiar dacă numai interior adesea), a exilului creator, consecutiv marilor prigoane și shoahuri, mereu repetabile, mereu candidate la uitare... Nu anii comunismului și anul 1989 au inventat exilul artiștilor, savanților, scriitorilor, cărturarilor – el era deja cunoscut de la Dimitrie Cantemir și pașoptiști, pînă la Caragiale și Brîncuși –, nu, ci această perioadă a transformat exilul în paradigmă. Ce reprezintă pentru domnia voastră exilul? Surghiun? Protest? „Une écoles de vertige“, cum spunea Cioran? Sau pur și simplu șansa de a trăi în prezent, imposibil de valorificat într-o cultură cum este cea românească, ce se cramponează aproape numai de trecut?

Cunoașteți acest vers din Stétié: „Ciel étranglé cherche une respiration“. Exilatul nu expiră, ci inspiră: trage aer în piept, adînc, dintr-o dată. În această absență a suflului îi întâlnește pe ceilalți exilați, în alergarea frenetică după o gură de aer. Alergare care poate fi citită precum o fatalitate (istorică sau de altă natură), în orice caz, o vocație: cea de a părăsi dogme și țărcuri în care te prinde societalul, pentru a asuma un destin. Fericit cel ce nu poate să se oprească din mers, cel ce nu locuiește niciunde, ci este locuit. Fericirea aceasta nu are, se înțelege, nimic comun cu pastoralul, cu o cutreierare de munți și văi, plimbare ori transhumanță. Ea vine din trecerea unui prag. Un decupaj al spațiului, care ritmează fiecare respirație. Cred, de fapt, că este practic imposibil să faci corp cu propria-ți ființă, să locuiești deplin în propriu-ți nume ori identitate, să coincizi întru totul cu tine însuși. Exilul poate fi, atunci, un mod(el) de a fi în lume, de a o atinge, care trimite pe fiecare la propria-i înstrăinare. O comoție care se poate prelungi la nesfîrșit, între scrisul tău și moarte, un spațiu pentru a continua să exiști. Poate că în această lentă și tragică depresiune de aer îți afli mai ușor drumul; în mersul către alte întâlniri, cu alte sufluri epuizate, într-un schimb de arsuri. Poezia te

obligă de la bun început la exil: *ex-vocare*. E-vocare, vocație exiliară pentru a exista. Iar peste această *ex-vocare* se suprapune uneori însăși biografia ta mărunță de om simplu și deșrădăcinat:

„lentement la nuque plie celui qui tombe respire le répit
la dispersion des os sans faille ni mémoire la tête change
s'épuisent les gris souffle coupé coupant le chemin ou rien“...
(*Pierre-songe*)¹

▷ O problemă foarte acută care vă preocupă – discursul de tip totalitar și limba de lemn: ea a făcut deja obiectul unui studiu intitulat „*Les fureurs de l'histoire: discours de propagande et délires constructeurs*“. Ați prezentat concluziile în cadrul Colocviului Internațional „*Architecture, littératures et espaces*“, organizat de Société Française des Architectes, la Universitatea din Limoges, cu concursul Universității Paris VIII, în ianuarie 2004. Credeți că retorica politică a democrației, spre deosebire de cea a societăților totalitare, este mai puțin expusă tendinței de a propaga „ideologie în fază barocă“ (prin intermediul unui limbaj cu accentuată funcționalitate restrictivă)? Poate limbajul, în condiții de presurizare totalitară, să asiste conștiincios la producerea a ceea ce Orwell numea thought-crimes?

Am devenit, indiscutabil, și aproape fără să ne dăm seama, prizonieri (de bună voie) ai unui soi de mitologie destul de sumară, cea a comunicării mediatice, care privilegiază forma în locul fondului, amestecă publicitatea și informația, se servește de

¹Plaquette tirée à l'occasion du Congrès du Conseil International d'Études Francophones (CIEF), Liège, 19–27 juin 2004; cf. TEXT-TEXT, zeitschrift für literaturen: [vlab], [reca], ed. rev.: [LiterNet].

zvonuri și matracaj, autorizează nenumărate forme de manipulare, generează zgomete rudimentare și injocțiuni stupide. O nouă ideologie, în fond, care disimulează alte mecanisme de dominare sau de înregimentare. Tragic și paradoxal, în același timp, este faptul că acest nou cult (să-i spunem „comunicaționism“) prosperă de fapt pe ruina cuvîntului, pe „umilința ontologică a vorbirii“, cum spunea Jacques Ellul. Desigur, șchiopătarea înseamnă totuși mers; limba de lemn este totuși limbă. Însă trebuie observat că funcția aceasta mediatică exacerbată a democrațiilor moderne așează în centru problema adevărului și a minciunii, face din ea un element *sistemic*, dacă se poate spune astfel, cu atît mai mult cu cît discursul moralizator aruncat pe piața internațională (de genul „drepturile omului“) tinde a se substitui cinismului diplomatic din timpul războiului rece ori acelei *Realpolitik* bine cunoscute. În spatele unei seducții diafane se clădesc de fapt imperii, se leagă noi alianțe și au loc noi grupări de trupe. Grav este că, de această dată, o singură minciună mediatizată ajunge pentru a invalida un proiect, a ruina o legitimitate, a conforta chiar pe cei pe care, în mod normal, i-am combinate fără rezerve (vezi cazul lui Saddam Hussein). Uzura limbajului, rarefacția cuvintelor ar trebui să trezească în noi o teamă, o neliniște elementară de cetățean. Mai ales cînd vedem că există, în rezervă, batalioane întregi cu locțiitori de tirani și trupe prospete.

▷ *O contribuție în domeniul istoriei ideilor lingvistice ați adus cu studiul „Corpus et idéologie: la « leçon » stalinienne dans la linguistique des années cinquante“, prezentat în cadrul celui de al 36-lea Colocviu Internațional al Societas Linguistica Europaea, „Linguistique et corpus, Type de données et comparaison des langues“, organizat de către l'École Normale Supérieure Lettres et Sciences Humaines din Lyon (France), în septembrie 2003. Din ce nouă sau poate doar mai clară perspectivă înțelegeți să*

abordați astăzi ideea „lecției“ staliniste din lingvistica anilor 50?

Ghilimelele sînt importante aici, căci trebuie să facem distincția între disciplina științifică numită *lingvistică* și practica însăși a acestei discipline; între un corpus de doctrine și reprezentarea lor după *alte* „reguli ale jocului“. Intervine, în lingvistica est-europeană din anii 50, mai cu seamă după cele două articole ale lui Stalin publicate în „Pravda“ („Despre marxism în lingvistică“ și „Asupra unor probleme de lingvistică“), un cataclism care are drept efect imediat și dezastruos implicarea lingvisticii într-o luptă în care își va pierde orice urmă de... „inocență“, în care tot ce trecea odinioară drept *erudiție gratuită* ajunge să sufere un un rapid și eficace proces de ideologizare. Uitați-vă, într-o zi, dacă aveți curiozitatea, pe programul *Sesiunii lărgite* a secțiunii a șasea a Academiei Republicii Populare Române (din 2–4 iulie 1950) și veți vedea ce înseamnă acest lucru. Pentru cei care lucrează pe aceste texte, cum mi se întîmplă în diferite ocazii, „aerul vremii“, formulările, metodele de lucru sînt consternante. Nu este însă, desigur, suficient să simți monstruozitatea, trebuie și să poți s-o verbalizezi corect, pentru a putea s-o așezi la locul care i se cuvine în istoria ideilor. De aceea, instrumentarul conceptual trebuie să fie nuanțat. Cartea lui Alain Besançon, de pildă, *Les Origines intellectuelles du léninisme*, pune un astfel de instrumentar la dispoziție. Vedeți noțiunea însăși de „ideologie“, a cărei definiție mi se pare cea mai fină, și pe care nu mă pot abține să nu v-o dau aici, așa cum apare ea la pagina 67: „C’est une doctrine systématique qui promet, moyennant conversion, un salut ; qui se donne pour conforme à un ordre cosmique, déchiffré dans son évolution ; qui déclare s’appuyer sur une certitude scientifique ; qui impose une pratique politique visant à transformer totalement la société sur le modèle immanent que celle-ci recèle et que la doctrine a découvert. L’idéologie n’a en commun avec la religion que l’espérance de salut (encore

ne l'avoue-t-elle pas), avec la philosophie ou la science que le rationalisme, encore en en pervertissant l'usage : ce n'est pas assez pour établir une véritable parenté. Elle possède la structure mentale de la gnose, mais modifiée par le genre de certitude qu'elle veut sienne et qu'elle emprunte (ou plutôt prête) à la science. Son champ d'action est le politique.“. De la astfel de nuanțări trebuie pornit atunci când analizezi conglomeratul de precepte, teze, principii, presupoziiții pe care s-a sprijinit propaganda comunistă în domeniul lingvisticii (ca și în altele, de altfel, al literaturii, al criticii literare, al culturii în general). Numai astfel este posibil să demonstrezi (apodictic) caracterul eronat, mistificator și, mai ales, răuvoitor al doctrinei ideologice oficiale a partidului unic și a statului totalitar.

▷ *Mi se pare nu lipsit de interes scenariul prin care, în viitor, cuvîntul – ridicat la valoarea de obiect cultural – ar putea deveni memă, în sensul – oarecum îngroșat – cu care Richard Dawkins, în cartea „The Selfish Gene“, plasează și mini-jupa, virusul calculatorului sau credința în stafii. Această memă (care este rudă cu gena – ca unitate a selecției biologice, cu memoria și cu mimesis-ul) poate fi copiată sau transmisă, evoluează în chiar procesul transmiterii și pare să aibă o viață proprie. Puteți admite că, deoarece orice entitate poate fi copiată – deci și mema –, cuvîntul-memă poate tinde (și) spre această evolutivitate, chiar dacă este nedefinită biologic?*

Cuvintele nu sînt simple obiecte descărnate, pentru ficțiuni *passé-temps* ori scrieri ocazionale, carieristice. Sînt ruptură, deștelenire, nu leagă, ci frîng, spintecă. Din spintecarea aceasta – poetică, se înțelege –, din uimire, acea *ekplexis* a grecilor – cînd ceea ce vezi are efectul unei lovituri, își trag de altfel legitimitatea. Ceea ce mă îngrijorează însă azi este înțepenirea într-o postură, în cîteva fraze. Au apărut mecanisme noi, care se aseamănă cu cele ale limbii de lemn, dar nu se suprapun cu totul peste ea. Sînt fe-

luri de a tricota cîteva module semantice care sîrşesc prin a constitui o limbă nouă, a cărei funcție nu este cîtuși de puțin inocentă, ci cu mult mai ideologică decît am crede la prima ascultare. Este, dacă vrei, triumful timpului scurt, un fel de efect *zapping*. Cunoaștem, bineînțeles, acest principiu: confortul intelectual disprețuiește instinctiv noutatea. Însă atunci cînd acestui principiu i se adaugă sistematic și corolarul „refrenului” ca mod obligatoriu de a exista lingvistic în lume, atunci lucrurile devin cu adevărat grave. Căci este dramatic să vezi în jur ființe vorbitoare care nu se aliniază decît unei singure exigențe, căreia i se supun mecanic: cea a lui *déjà-vu*, *déjà-entendu*; cînd deci numai ceea ce este reperabil și deja testat pătrunde între oameni și în vorbirea lor. Cum trebuie interpretată această alergare spontană înspre clișeu, locul comun, între toate acele structuri de repetiție și unelte de reproducere *întocmai – identic – la fel*, decît ca un mare pericol? Un pericol care pîndește democrațiile moderne și care s-ar putea să sîrșească într-o tragedie: cînd se restrîng pe zi ce trece posibilitățile de alegere, cînd lexicul de care dispunem nu ajunge să fie decît un cotcodăcit, cum să crezi că în el s-ar putea enunța vreo gîndire?

▷ *A existat un filosof ca Husserl, care a anticipat nevoia nu de a gîndi, ci de a privi a omului contemporan... deci de a acorda o atenție sporită felului în care se prezintă fenomenele actuale, iară nu preconcepțiilor despre modul în care ar trebui să fie acestea. Urmașul său, Wittgenstein, angaja mai degrabă analogii, similitudini, aforisme, noi perspective și invitații de a privi și aborda fenomene vechi în moduri noi, dorind să inventeze o terapie a grabei de a generaliza. Care este, în momentul de față, opinia domniei voastre asupra acestor abordări, în calitate de cercetătoare pasionată a direcțiilor filosofice care le-au generat?*

Sînt cărți care zdruncină cînd, paradoxal, nu caută decît reconcilierea cu lumea și

rănilor ei. *Contractie – contradicție*. Nu trăiești cu adevărat în scris decât în ruptură, în percepția fină (asemănătoare unui seismograf) a lumii, cu violența și pulsunile ei elementare. Momentul Husserl este un astfel de moment-cheie, care spune multe despre impasul în care s-a aflat gândirea modernă la începutul secolului XX. Textele acelea care constituie testamentul intelectual al lui Husserl, publicate în 1954 sub titlul *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*, un „pur exemplu de paranoia « teoretică » occidentală“, după expresia lui Gérard Granel, traducătorul lui în limba franceză, stau mărturie neîmplinirii unui destin. După treizeci de ani de muncă teoretică intensă, Husserl se află în situația paradoxală de a încerca să plaseze filosofia – sub forma ei particulară de *fondare transcendentă în subiectivitate* – la originea oricărui tip de raționalitate, și de a constata două lucruri: mai întâi, credința în posibilitatea unei filosofii universale (cea care anima atât secolul Luminilor, cât și tradiția idealismului german) s-a pierdut; apoi, scepticismul în fața posibilității unei metafizici vine pur și simplu din amenințarea unui eșec al filosofiei: „pozitivismul decapitează filosofia“. Acest al doilea punct dezvăluie mai degrabă luciul metalic al ghilotinei decât ghilotina însăși. El decurge din iluzia lui Husserl de a identifica sarcina filosofiei cu elaborarea unui mod de cunoaștere auto-reflexiv al omului, care ar cuprinde orice alt mod de cunoaștere posibil (științific, literar etc.). Ar trebui poate să abandonăm această iluzie. Căci sensul istoric al oricărei întreprinderi reflexive este de a nu se mulțumi niciodată cu raționări mistificatoare.

▷ *Sînteți preocupată de investigarea rolului pe care relațiile introspecției sau senzației, intențiilor sau opiniilor îl au de fapt în viața noastră socială. Începînd cu Wittgenstein, în mod seducător, acestea aveau menirea de a submina imaginile carteziene potrivit cărora relațiile funcționează doar pentru a descrie ceea ce se întîmplă într-*

un teatru interior al cărui unic spectator este subiectul, numai și numai subiectul. Ulterior, pasajele referitoare mai ales la argumentul limbajului privat au interesat toate subiectele filosofiei moderne a limbajului și minții, deși nesfârșite controverse le însoțesc. Ne putem rupe de Wittgenstein? Cît de dezastruoasă ar putea fi o astfel de ruptură?

Este foarte adevărat că Wittgenstein, cel dintîi, a zdruncinat credința în universalitatea conceptului; interferența cu reflecția antropologică – într-un sens „neprofesionist“, să spunem, care este și cel din care s-a reclamat Wittgenstein, de altminteri – explică desigur această zdruncinare, și afectează pasajul de la ontologic la antropologic, vizibil în gîndirea contemporană, dînd filosofiei o formă de relativism care i-a fost uneori imputată. Ei bine, eu nu fac acest reproș, dimpotrivă, cred că trebuie, odată și odată, să ne uităm și în alte direcții decît doar înspre problematicile tradiționale ale Ființei, cu acei ochelari de cal ai „specialistului“. Wittgenstein nu declară de fapt război universalului, ci obiectivității referenților, pe care se sprijină filosofile, și ideii că definiția acestor referenți ar putea fi împărtășită de toți. Cu alte cuvinte, trebuie să te retragi în permanență la o bună distanță de doctrine, retragere care este străină tradiției istoriei filosofiei. Nu numai că Wittgenstein este o figură incontestabilă a secolului XX, dar filosofia pe care o prezintă constituie un fel de capăt ce seamănă unei extenuări de ea însăși. Nu pentru că și-ar fi atins „finalul“, în sensul lui Hegel, ci dimpotrivă: filosofia se desfășoară pînă la a se topi în limba naturală – *lingua ex machina*.

▷ *Un subiect foarte actual pentru științele textului și ale limbajului ați abordat în studiul „La tentation de l’altérité: l’intériorisation du regard de l’Autre dans la littérature“, prezentat în cadrul Colocviului Internațional „Le roman moderne, écriture*

de l'Autre et de l'Ailleurs“, organizat de Centre de Recherche en Anthropologie Sociale et Culturelle (CRASC), sub auspiciile Ministerului Culturii și Comunicațiilor din Algeria și Centrului Cultural Francez din Oran, în noiembrie, 2002. Romanul algerian vă preocupă la ora aceea. Ați investigat și alte literaturi sub acest aspect?

Toate postulatele identitare pot fi citite, cum știți, sub forma unor discursuri de *fondare a identității în diferență*. Nu văd cum altcumva îi poți așeza alături pe Rachid Boudjedra și pe Marin Preda. Este un principiu care angajează mai mult decât acele reguli școlare practicate de comparativism. Orice altă literatură ai investiga, atunci – și mi s-a întâmplat să lucrez pe literatura engleză ori pe cea spaniolă –, trebuie să ții cont de acest principiu și, implicit, de faptul că obiectul literar pe care îl analizezi este un „obiect-lume“, care nu există decât ca să constituie, tocmai, o lume, să *mundifice* așa spune, dacă nu m-aș teme de barbarisme. *Welt ist nie, sondern weltet*, după formula heideggeriană. Aceasta înseamnă, așadar, să te situezi *în act* într-un orizont comun care oferă o unitate de perspectivă și de sens: și semnificația, și direcția. Orizontul acesta nu este nici barieră, nici terminus, nici capăt de linie, ci o structură esențială și intimă: *a-fi-în-lume*.

▷ *A produs o bună impresie lucrarea dumneavoastră „Terra incognita. Un topos littéraire: un voyage sans horizon“, prezentată la Colocviul Internațional „L'exil – espace de la parole“, organizat de Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Litere din Cluj și Centre d'Études Canadiennes et Québécoises, în luna mai, 2003. Dar există și voci literare, provenind tot din exil – și numesc aici pe cea a prozatorului Bogdan Suceavă, bunăoară – care susțin că nu există exil. Sau mai bine zis că nu mai există exil. Doriți să-l contraziceți?*

În atingerea a două pietre încinse a fost concepută mai întâi ordinea spaimelor

omenești; în jurul focului; ori trebuie să accepți acest zgomot pe care îl fac două pietre frecate energic una de cealaltă, care îți răsună cîteodată în trup, chiar cînd n-ai apucat-o niciîncînd la drum lung, pe jos, pentru a înțelege fragila graniță dintre ființe, pribegia celor ce s-au pierdut între mașete, topoare, lame de cuțit: ce înseamnă exilul sutelor de tutsi, masacrați de etnia hutu, dacă nu o istovitoare tragere după sine a unui dezastru uman? Pașii acestora trasează drumuri în memorie, precum trenurile, convoaiele de odinioară, cu deportați; iar dacă ștergem, dintr-un motiv sau altul, aceste urme, ori sîntem indiferenți cînd le întrezărim, înseamnă că am devenit între timp, în adîncurile ființei noastre, niște monștri; uneori fără s-o știm: produse de consum ale unei societăți de consum, ale căror guri nu mai au doar vocația îmbucării averse, ci și pe cea a mușcăturii în carne vie.

Fără ghid și fără busolă: acesta este toposul exilatului, al celui ce supraviețuiește în cala unui vapor, între mărfurile unui camion, într-o pivniță ori într-un parc public. Cînd pielea celorlalți este mai caldă decît propria-ți piele, cînd nu ești decît curent (de aer, în cel mai diafan caz), între două uși trîntite. Indiscutabil (și mă bucur pentru el), Bogdan Suceavă nu intră în această categorie.

▷ *Poate că nu este întîmplare că, fiind interesată și specializată în istorie, filosofie și lingvistică, mergeți pe unele căi abordate și de Foucault. Și la domnia voastră am întîlnit interesul față de obsesia pentru putere, ca bază a întemeierii relațiilor sociale. Dacă, însă, despre Foucault, care propovăduia sadismul psihologic, se spune că a înlocuit distincția dintre subiect și obiect cu aceea dintre subiect și obiect, tendința dumneavoastră este, însă, de a merge către alte finalități, alegînd bunăoară generozitatea și darul admirației. Ce vă apropie, totuși, și ce vă desparte de Foucault?*

O întrebare îmi vine în minte, nu neapărat legată de Foucault: și dacă totul nu

este decît o simplă construcție a spiritului, care se depliază în imagini, formule și idei succesive, lipite una după cealaltă? Exteriorul defilează, interiorul dispare... Cuvîntul este într-atît de fragil, într-atît de supus hazardului ori jocului, absenței adesea, încît astăzi, cînd am pierdut ora zeilor și viețuim în afara legendelor, singurul lucru care merită atenție este cum să scrii pentru ca acel cuvînt scris să devină cu adevărat un dar, și pentru ca cel ce îl primește să-l primească în plinătatea lui.

De Foucault mă aproprie enorm de multe lucruri; mai cu seamă un mod de a problematiza: el a știut să scoată la lumină acele *épistémè* din istoria gîndirii. Imaginați-vă cît de interesant ar fi dacă literații ar reuși să descopere ceea ce am putea numi „estezii“, în istoria literaturii, *estezia* fiind față de cunoașterea sensibilă ceea ce este *epistema* față de tipul de înțelegere la care trimit discursurile savante. Presupoziția unei astfel de descoperiri este însă foarte serioasă, și anume să consideri literatura drept o activitate cognitivă, cu toate implicațiile acestui lucru, și mai ales aceea de a fi ireductibilă la altceva, în special la contexte particulare care permit cunoașterea ei în diversele-i manifestări istorice. „Ni pseudo-réalité, ni fantaisie“, spunea Valéry.

▷ Cu lucrarea „*De la littérature en milieu hostile. Techniques de camouflage, techniques de survie*“ ați participat la Colocviul Internațional „*Littérature, fiction, témoignage, vérité*“, organizat de Centre d'Études et de Recherches Comparatistes (CERC) și Centre Interuniversitaire d'Études Hungroises (CIEH), la Universitatea Paris III, Sorbonne Nouvelle, în martie 2004. Problemele de care vă ocupați în acest studiu sînt vecine cu acelea ale construirii identității într-o societate ostilă individului, într-o lume nivelatoare, totalitară. Apărarea polului ontologic al identității pretinde unui artist strategii apropiate: exilul interior, universul artistic, exilul intern provocat politic, invizibilitatea socială, exilul „pe jumătate“ primeau veritabile cămăși de forță pentru a

rezista. Cum explicați aceste „miracole“ ale supraviețuirii ?

Aș putea să vorbesc la nesfârșit despre șansa celor născuți în durere; mi-e teamă însă că voi fi prost înțeleasă. Amintiți-vă totuși de Mandelstam și de sărăcia radicală despre care pomenea la un moment dat: „splendida sărăcie, somptuoasa mizerie“. *Disperare* este celălalt nume al literaturii, când cuvintele sînt întinse ca pe sîrmă, deasupra vidului, când mergi, precum Celan, pînă la capătul lucrurilor și al nopții, arătînd cu degetul toate rănilor lumii și absența ta din ea. Sînt oameni înrolați în moarte, precum alții sînt înrolați în viață (epicurieni sau nu, lucrul nu are importanță). Lipsiți de carapace, fără cochilie, căutînd totdeauna un refugiu, sub acoperișuri, între patru pereți, după ușă. O limbă, o cultură, istoria sînt astfel de adăposturi, refugii, nu doar în spațiu, ci în timp, în durată, nu numai în întindere. Chalamov la Kolyma, Mandelstam la Voronej, toate trupurile acestea zdrobite, al căror chip se imprimă pe un giulgiu improvizat – nu încetează să-și caute un loc pe hîrtie, între silabe scrise cu sînge ori pronunțate cu un cuțit între dinți. Despre strivire și supraviețuire este vorba aici. Despre dispariție, distrugere, dispersie – cînd umilitatea înseamnă eternitate, cînd, după oameni și trupurile lor stinse nu rămîne decît limba lor, cuvintele care vorbesc pentru noi, în locul nostru, care ne vorbesc. Nu ieși cu totul teafăr dintr-o astfel de lectură, căci rănilor acestea sînt contagioase; a-i citi pe Mandelstam, pe Chalamov ori pe Celan înseamnă să te simți rănit, să FII rănit, în tine și în celălalt. Este imposibil să nu vezi ce se află aici iremediabil neterminat, șters, pierdut... Rămîne totuși ceva, după toate vînturile, orgiile, din viețile stoarse de frig, foame, valuri repetate de neant ori barbarie: fascinația însăși a celor care se întorc pe jos din țara suferinței, cu picioarele în flăcări, care știu ce înseamnă un timp al distrugerii și un timp al zidirii; care își duc cuvintele, singurele bagaje, în buzunarul de la piept. Prin ei au trecut și viața, și

moartea: val-vîrtej.

▷ *Sînteți o poetă rafinată, ce merge, parcă, atentă (amintindu-mi de acel „fait poème de tout bois“ al lui Deguy), înarmată cu o grijă dureroasă, pe calea îngustă prin care toate lucrurile trebuie să traverseze, pentru a exista, cuvîntul, ca pe un pod pe care nu trebuie să te oprești, dar pe care trebuie să-l arunci în aer după ce l-ai depășit. Cum vă simțiți în Poezie? Și anume vă întreb acest lucru, pentru că poezia domniei voastre mărturisește oarecum despre o nevoie interioară de energie dislocantă... Credeți că poeta Luiza Palanciuc are de suferit din cauza pierderii candorii în fața expresivității – la care este condamnată erudita universitară Luiza Palanciuc?*

Trebuie poate, uneori, să ne odihnim de cuvînt, într-adevăr, și să existăm în tăcere, într-o pace pe care doar zidurile interioare ori pur și simplu somnul o apără de vid sau de prea plin. Căci, întocmai vidului, și prea plinul epuizează lumea – prin numirea precipitată, de pildă. Scrisul, în cazul acesta, îți poate lua totul, pînă la ultima suflare. Scrii întotdeauna cu santinela privirii în ceafă, în bătaia unei fulgerări, severe ori tandre: îngerul. Pe care îl auzi din cînd în cînd aruncînd pietre încinse în odaie. Unde sîntem dacă nu în locul acesta vizitat de umbre descusute, care ne șterg sau ne scriu rîndurile? În locul acesta pătruns de urgența de a închea ceva se așează irepresibila nevoie de a scrie; nu pentru a lăsa o urmă, ci, pur și simplu, pentru a culege cîteva clipe de înviețuire – în epopeea mărunță și ridicolă a acestui secol zgomotos care a trecut peste noi, în cel nou care s-a ivit în ritmurile sacadate ale violențelor de tot soiul. Poemul nu poate decît să te tragă spre aerul încă nerespirat. Nu este nici drumet, nici drum; doar drumetrie. La capătul lui sîntem totdeauna fragili, precari, însă purtători de limbaj. Te poți, desigur, sustrage tiraniei conceptuale: „aforistic“, precum Wittgenstein, ori poetic. Oricum ai face-o, textul trebuie să „lucreze“ *deasupra*

cuvintelor, eliberînd acea minusculă parte de minunăție care scapă previzibilului, încît fraza devine spațiul unei noi descoperiri. Cînd pămîntul se învîrte sub creion...

▷ *Poemul modern este și cultivă din ce în ce mai mult o anume ezitare între genurile literare, poezii au devenit conștienți de faptul că nu mai există în literatură originalități absolute. De ce vă atrage, cu toate acestea, poezia și ce așteptați să împlinească poezia în viața dumneavoastră? Poate o agravare a contradicțiilor, de la care va porni mereu următorul pas ce accelerează ritmurile ființei?*

Multe capcane îl pîndesc pe cel ce scrie. Este, între ele, și această falsă evidență: „totul a fost spus“. Nu te apuci niciodată să pui ceva pe hîrtie cu o astfel de dogmă a neputinței în minte. Este totdeauna loc pentru un gînd nou, pentru împărtășirea unor cuvinte noi. Poemul te apără de ceea ce istoria *nu* absoarbe: barbaria care mătură orice urmă de sens. Este ca și cînd ai viețui între pereți dărîmați, ai merge cu grijă în moloz, într-un *Niemandsland* al tău, fiind în același timp surprins că te afli în carne și oase acolo; închis și aproape șters de tine însuți. Începi uneori cum să-ți naști propriul cadavru sau cum să înaintezi împovărat de cenușa celor ce te preced. Să iei măsura timpului ori să scandezi niște neliniști – inclusiv cea care pîndește actul însuși al scrisului. Laerte dînd bir cu fugiții de spaima umbrei, ca și cînd aceasta l-ar îngropa... A merge înainte pentru a exista – nu știu alt mod de a supraviețui. În mersul acesta, scrii despre moarte sau moartea scrie în tine?

▷ *În luna octombrie a acestui an, la Nîmes, GERCO, adică Groupe d'Études et de Recherches Corps et Objet, organizează Colocviul Internațional „Imaginaire du corps – Corps imaginaire“, ale cărui lucrări le veți deschide cu studiul „Le logos du corps: de l'arrêt sur l'image à la traversée de l'objet“ și în cadrul căruia veți expune și tema „L'accroche-regard: chair d'objet ou objet de chair?“. O cercetare pasionantă – de-a*

lungul faliei dintre „voir“ și „faire voir“, dintre „encoder“ și „décoder“ –, pe care o presupune abordarea modernă a perspectivei „corps – objet“, nu poate neglija triada Istorie – Cultură – Societate. Căruia dintre elementele acestei triade îi acordați, totuși, rolul și înrîurirea esențială?

„L'énigme tient en ceci que mon corps est à la fois voyant et visible. Lui qui regarde toutes choses, il peut aussi se regarder, et reconnaître dans ce qu'il voit alors l'« autre côté » de sa puissance voyante. Il se voit voyant, il se touche touchant, il est visible et sensible pour soi-même.“ Citez acest pasaj celebru din *L'Œil et l'esprit* doar pentru a sugera mai bine că Merleau-Ponty este sursa constituirii grupului de cercetare GERCO, pe care îl anim de cîțva timp. De la formele de „puissance voyante“ am înțeles să plecăm, căci ele privesc structura însăși a *intenționalității*, care face ca orice act de conștiință să fie *conștiință a ceva* (în „spațiul“ real sau imaginar) și *conștiință a cuiva* (în „timpul“ fizic sau psihologic). Triada de care pomeneați este importantă *în sine*, nu dislocată de constituenții ei.

▷ *Un studiu recent publicat pe internet sub pseudonimul Jan Austen Doe și intitulat „Confesiunile unui autor de semi-succes“ dezvăluie nemulțumirile acelor autori ale căror cărți sînt bine primite de critică, dar nu se vînd decît într-un număr mic de exemplare, numele lor fiind cunoscute și apreciate doar în mediile literare dar nu și de cititori. Printre greutățile cu care se confruntă acești scriitori se află relațiile acestora cu agenții literari, care în Occident au un rol crucial. Ce perspective de editare a operei dumneavoastră aveți în vedere, pentru a ajunge cît mai satisfăcător la un public avizat și interesat, și ce veți publica în viitorul imediat?*

Este adevărat, la un moment dat, cărțile pe care le scrii ajung să te respire, încep să te someze să exiști public. Vreau, dimpotrivă, să caut înspre alte teritorii decît să

mă așez cuminte și didactic pe lucrurile deja scrise; o carte care mi-a fost tipărită deja nu mă mai interesează; nu mai revin niciodată asupra ei. Își are propriul drum. Lucrul care îmi absoarbe toată atenția este altul: este înaintarea însăși, cu ochii fixați pe urcuș. Termin acum două cărți: una despre Blaga, care va apărea la Strasbourg, iar alta de istorie a intelectualilor... *en milieu hostile*. Aici este și efervescența, aici și elanul. Nu în gândul primirii lor. Trebuie să învățăm din timp a ne apăra de gesticulațiile, de furorile ori de zgomotele receptării; tocmai pentru a scrie în liniște tot ce avem de scris.

